

LANDSKAPS ARKEOLOGERNA

KULTURMILJÖVETARE OCH KUNSKAPSFÖRMEDLARE
I RIKSTÄCKANDE SAMVERKAN

www.landskapsarkeologerna.se

December 2009

Hänt under hösten 2009

Landskapsarkeologernas höstmöte ägde rum i Finnhamn, Stockholms skärgård, med härlig utsikt över klipphöllor från trevligt och rofyllt vandrarhem. Vid mötet avhandlades samarbetsprojekt och vad som är på gång. Ca 85 000 besök sedan år 2006 på vår hemsida, där aktuella nyheter och våra kartor med tillhörande register över platser där vi varit verksamma tilldrar sig störst intresse.

Några exempel på vad vi pysslat på med under hösten 2009 på följande sidor:

HÄR VID SVARTÅN LIGGER ETT FINT HÖGGRÄVFÄLT MED NÄRMARE 50 GRAVAR. DESLUTOM FINNS EN RUNSTEN, FORNLÄMNINGARNA ÄR BYGGDA UNDER YNGRE JÄRNÅLDERN, 500-1050 EFTER KRISTUS.

Höggravfält är typiska för den yngre järnåldern och består i regel som här av högar och överrivade stensättningar, dvs flacka gravar byggda av sten. Runstenen är också ett minnag som hör till yngre järnåldern.

NORDENS RUNSTENAR

Runstenar finns med få undantag endast i Norden. Sverige har de flesta. Omkring 3000 har påträffats och bara här i Östergötland är 414 runstenar kända. De flesta restes under den tid när kristendomen vann intåg i landet. Men när stenkyrkor började byggas under tidig medeltid blev många runstenar sammanade i kyrkorna och där återfinns många än idag.

ATT UPPTÄCKA GRAVARNA

En del gravar kan vara svåra att upptäcka, särskilt när gräset växer högt. På kartan här intill ser du 33 runda gravar. Det beror på att kartan antagligen ritades när skärföreländarna var släpna än när gravfältet är begravat och alla gravar är väl synliga. De största högarna syns förstås alltid väl.

JÄRNÅLDERNS GRAVSKICK

Under järnåldern brändes den döde på bål tillsammans med personliga tillhörigheter.

JÄRNÅLDERNS GÅRDAR

De döda begravdes i anslutning till boplatsen. Trotsigen kan den ha varit belägen där Strålsås säteri ligger. Före 1500-talet hette gården Näs. Sådana naturbetecknade namn kom till under järnåldern och är alltså en ledtråd till boplatsens läge.

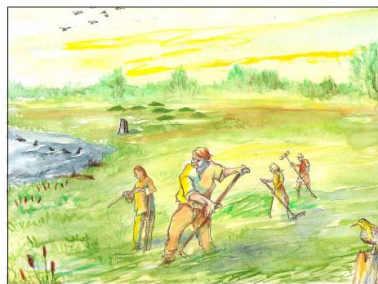
KULTURLANDSKAPET

Den äng som du passerar på väg till gravfältet är ett levande kulturlandskap av högt värde. De grova ekar som fortfarande finns här är utomordentligt värdefulla ekologiska miljöer. Så mycket som upp till 1500 olika arter av insekter, djur och växter kan vara beroende av gamla ekar. Lövängens är ett gott exempel på hordentligt biodiversitet baserat på häv- och lövskikt i torv- och våtängar. Här har man kunnat bärga fina höskördar i äldre tid när Svartån på naturlig väg gödslat sörvattningen.

FORNLÄMNINGAR ÄR SKYDDADE ENLIGT LAG

 Here is a small mound burial field and a runestone by the river Svartån. The burial field contains up to about 30 mounds and flat burials. Due to the vegetation sometimes makes it difficult to see them all. For this reason, some 30 graves have been marked on the map shown here.

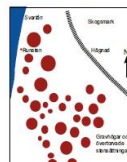
The forms of the graves are typical for the Late Iron Age, 500-1050 A.D., which is also the period for the runestone. The size of the ancient settlement was probably that of the present-day manor Strålsås säteri. The forest meadow next to the path leading up to the burial field is a small example of a living cultural landscape.

Under många hundra år skördade Näs bönder den rika strandängens. Den länade värdet till foder till boskapen. Ask, alm och hassel beskärts och lövkärnorna blev också till nyttigt vinterfoder. Mättet var att ungefär 8 hektar löväng krävdes för att få ihop gödsel till ett hektar åker.

"Äng är åkers moder" hette det i gammal tid. Säkert tillade de senloba bönderna på runstenen och på de närliggande gravhögarna mest både respekt och kanske bävan.

En del av gravarna syns på kartan till höger.

Här bredvid ett utdrag ur en informationsskylt som under hösten har levererats till Länsstyrelsen i Östergötland. Text och bild (teckningen av Jan Westling) berättar om gravfält, runstenen och det historiska kulturlandskapet. Lövängar och ekar har omkring 1500 olika arter av insekter, djur och växter.

Nedan tre vägghållningsstenar som efter några år på omvägar återplacerats i höst på sina riktiga platser med hjälp av hembygdsföreningen i småländska Agunnaryd. De berättar om vilka vägsträckor enskilda bönder förr skulle hålla i farbart skick utmed allmänna vägar. Fler kommer att placeras ut i vår inom ramen för Kronobergs läns fornvårdsprogram.

Ovan härdmarker och renbetesland i Gällivare kommun inom ett område för arkeologisk utredning.

I Björkvattdalen i fjällsocknen Tärna studerades ett märkligt kulturlandskap. Det märkliga är att odlingslandskap och gårdar till större delen är överdämt i samband med vattenkraftens utbyggnad i Umeälven på 1960-talet. Husgrunder, åkrar och ängar finns nu kvar 10-15 m under vattenytan. En del avhysta gårdar finns kvar på land. Husgrunden på bilden här under gömmer sig numera i tät vegetation. Huset byggdes på 1930-talet och fick således en kortvarig historia på denna plats.

Snön kom redan tidigt i oktober i år i delar av Norrlands inland. Ovan skulle en arkeologisk utredning göras, men det vara bara att vända om och avvakta barmarksväder. Som här uteblev denna höst. Ville man ha varmare väder och barmark kunde man i stället ta sig till Gran Canarias öken.

I Playa del Inglés och intilliggande Maspalomas äter man glass, solar och vandrar vid stranden. Och upptäcker fornlämningar som nyligen grävts fram, på 2000-talet. Med bra skyltning innanför plexiglas om en 1000 år gammal bosättning, på vilken man även byggde försvarsanläggningar under 1900-talet. Det som nu frampreparerats är de 1000 år gamla bebyggelse lämningarna.

Högre upp i bergen finns grottor som varit bostäder (bild nedan). I närheten finns även ett gravfält från äldre järnålder med uppemot 800 gravar, av hällar som överbyggs med stenrösen.

I öknens flyttar sig sanden med vinden så att strukturer av stenar träder fram (bild nere till höger).

Förvånansvärt mycket för den arkeologiskt intresserade på denna turistort.

På hemmaplan rapporterar Sune om väldigt många torplämningar i områden han utfört arkeologiska utredningar, för planering av vindkraftverk.

Gerhard och Ingela rapporterar om ett seminarium i Särna, där bl. a. fångstgropar och en järnframställningsplats stod på programmet. En mycket intressant lokal ligger strax norr om fäboden Granåsen några hundra meter från gränsen till Härjedalen. Där finns flera slagghvarp, blästerugnsrester, en kanal till en sannolik vattenhjulssänka samt diverse diffusa lämningar. C14-dateringar från slagghvarp tyder på att anläggningen användes på 1300-talet. Ivriga tillskyndare för att få till stånd ytterligare undersökningar var projektledaren och museichefen Stig Eriksson och den numera norska arkeologen Susanne Pettersson.

Lennart kan berätta om en landskapsarkeologisk exkursion i Bromma socken i Stockholm. Bengt Windelhed (nedan t v) och Nils Ringstedt (i mitten på runstensbilden) var särdeles kunniga guider. Utom runstenen på bilden nedan visades även skålgropar och terrasseringar efter bl.a. platåhus (undre bilden). Dessutom erbjöds djupt tvärvetenskapliga diskussioner i den absoluta forskningsfronten.

Till sist kan här meddelas att Lennart tillfälligt har varit museiföremål under sommaren och hösten. På ärevärdiga Nordiska Museet. Nedan ser man utställningsmontern. Utställningen handlade om affischer från den progressiva musikrörelsen på 1970-talet, då popmusik blandades med visor, folkmusik, kampsånger och jazz. Almarna i Kungsträdgården och Münchenbryggeriet, också i Stockholm, skulle räddas till eftervärlden med musikens makt...

Almarna står kvar än i dag och det gör Münchenbryggeriet också. Ett tidigt uttryck för kulturmiljövård, med landskapsarkeologisk inriktning om man vill vara välvillig, det var tider det.

